

E16/väg 70, Borlänge-Djurås, delen Sifferbo-Djurås (etapp 3)

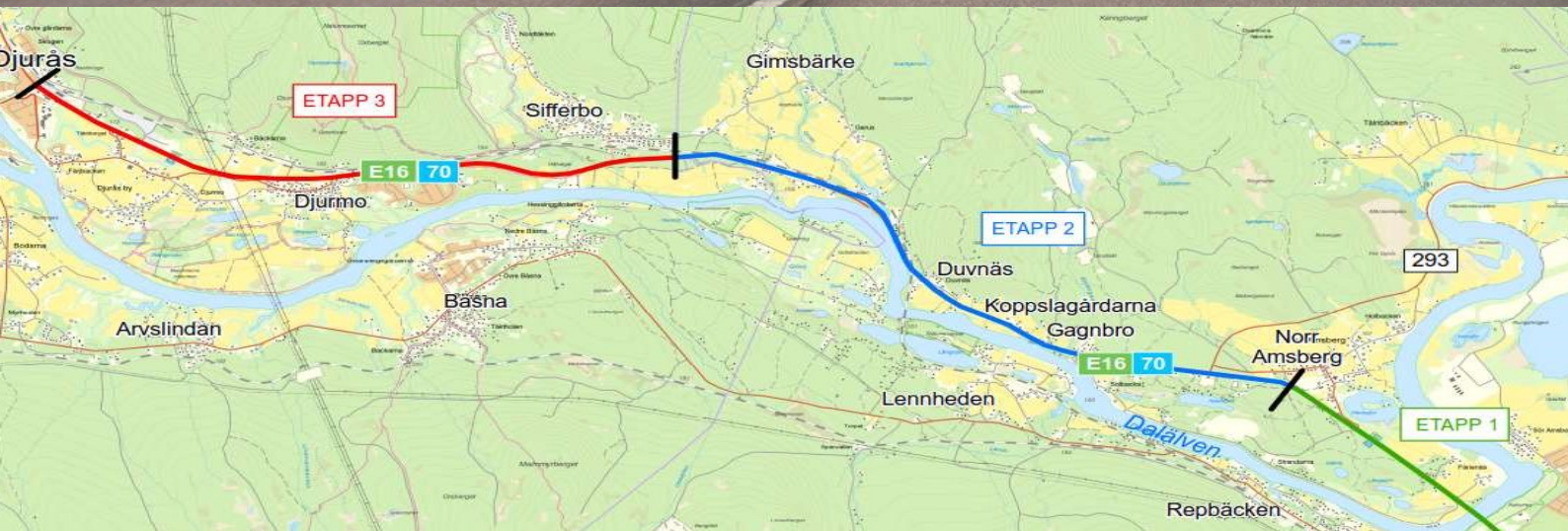
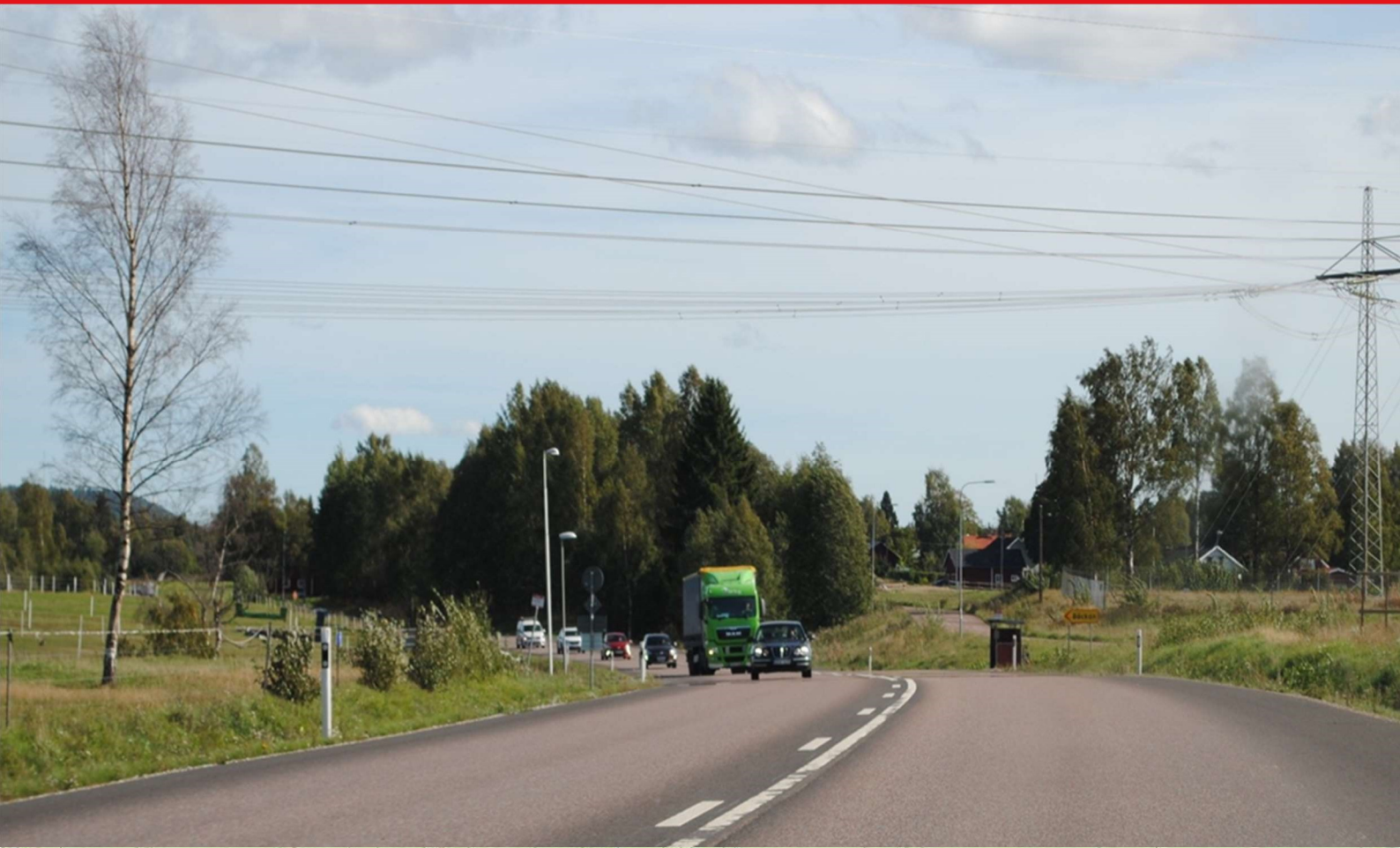
Gagnef kommun, Dalarnas län

Vägplan

PM Kulturarvsanalys

Datum: 2020-03-20

Handlingsnummer 3N140010

Trafikverket

Postadress: Trafikverket, 781 89 Borlänge

E-post: investeringsprojekt@trafikverket.se

Telefon: 0771-921 921

Dokumenttitel: PM Kulturarvsanalys

Författare: Bo Ulfhielm, Clas Ternström, Sweco

Dokumentdatum: 2020-03-20

Ärendenummer: TRV 2018/97927

Kontaktperson: Patrick Svärd, Trafikverket

Innehåll

1. INLEDNING	1
1.1 Översiktlig beskrivning av projektet	1
1.2. Kulturarvsanalysens syfte och målsättningar	2
1.3. Metodik	2
2. TOPOGRAFISKA OCH KULTURHISTORISKA FÖRUTSÄTTNINGAR	3
2.1. Landskapet	3
2.2. Förhistorisk och historisk landskapsutveckling	3
2.2.1. Stenålder	3
2.2.2. Bronsålder	4
2.2.3. Järnålder	5
2.2.4. Medeltid och nyare tid	5
2.2.5. Ortnamnen	6
2.2.6. Tidigare arkeologiska utredningar och undersökningar	7
3. LAGSKYDDADE VÄRDEN OCH KÄNDA KULTURMILJÖER	8
3.1. Forn- och kulturlämningar	8
3.2. Byggnadsminnen	9
3.3. Utpekade skyddsvärda kulturmiljöer	9
3.3.1. Riksintressen	9
3.3.2. Lokala intresseområden	9
3.4. Analysområdets särdrag	10
4. KONSEKVENSER FÖR KULTURMILJÖN	10
4.1. Vägens påverkan på intresseområden för kulturmiljö	11
4.2. Vägens påverkan på forn- och kulturlämningar	12
5. REFERENSER	13
5.1. Tryckta källor	13
Internet	14
Lantmäteriet	14

Rikets allmänna kartverk	14
Lantmäteristyrelsens arkiv	14

BILAGA 1 KARTOR	15
------------------------	-----------

BILAGA 2. ORD- OCH BEGREPPSFÖRKLARINGAR	17
--	-----------

Antikvarisk bedömning	17
-----------------------	----

Åtgärdsförslag	18
----------------	----

1. Inledning

Sweco har på uppdrag av Trafikverket Investering tagit fram en vägplan för etapp 3 av Trafikverkets projekt E16/väg 70, Borlänge - Djurås i Dalarnas län. Denna kulturarvsanalys utgör underlag för samrådshandling. Detta PM syftar till att på ett strukturerat sätt hantera kulturmiljön enligt lagstiftning och planering. Resultatet av denna ska, tillsammans med andra underlag, utgöra ett underlag för projektets planeringsarbete och bistå med uppgifter om områden som är mer eller mindre lämpliga att ur kulturmiljösynpunkt ta i anspråk för exploatering.

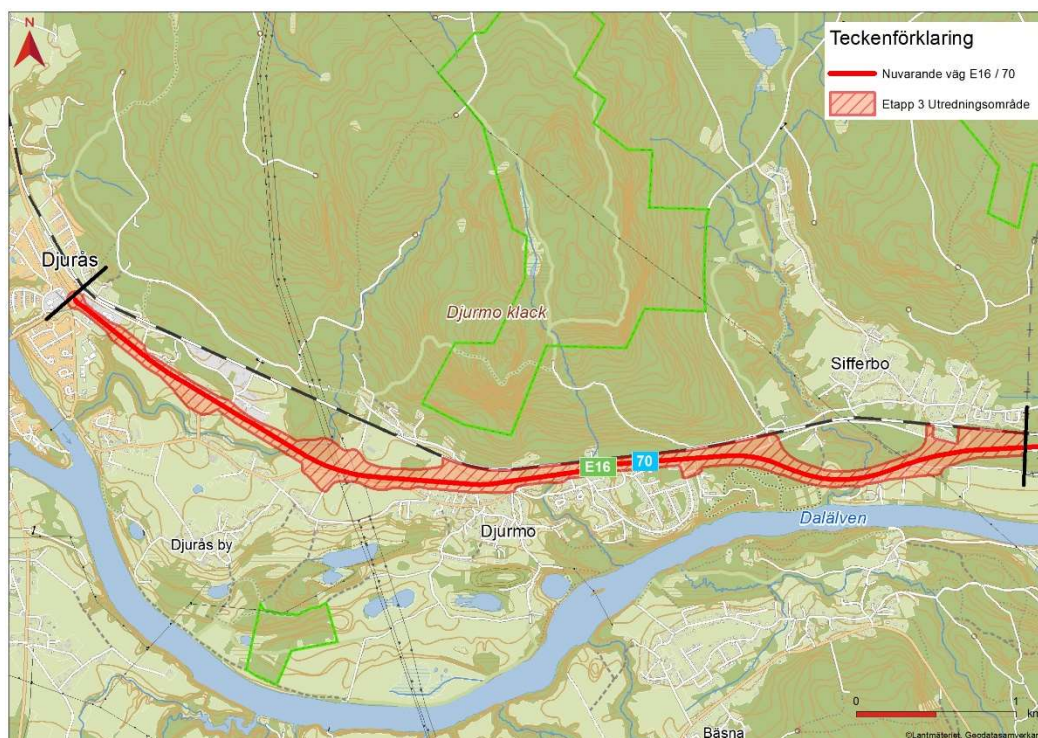
1.1 Översiktlig beskrivning av projektet

E16/väg 70 Borlänge – Djurås är en nationell stamväg belägen i Dalarnas län, varav etapp 3 sträcker sig mellan Sifferbo – Djurås i Gagnef kommun. Vägen har en ÅDT på ca 10 670 (varav ca 11% tung trafik) och är sedan år 2012 uppklassad som Europaväg. E16/väg 70 är tänkt att bli ett starkt transportstråk och bidra till att stärka en hållbar utveckling, vilket kräver kortare restider, bättre framkomlighet och förbättrad säkerhet.

Befintlig väg saknar mitträcke, består av partier med låga hastigheter och trånga sektioner, få omkörningsmöjligheter samt många korsningspunkter. Sådana begränsningar i utformningen bidrar till att såväl tillgänglighet och trafiksäkerhet som framkomlighet och transporttider påverkas negativt.

Ändamålet med projektet är att, för E16/väg 70 delen Borlänge-Djurås etapp 3, ta fram en hållbar anläggning som leder till ökad säkerhet, framkomlighet och tillgänglighet för samtliga transportslag. Projektmålen handlar om att skapa åtgärder för ökad framkomlighet, en god körupplevelse och ökad säkerhet för både trafik och oskyddade trafikanter.

Projektet är uppdelat i tre delsträckor (etapp 1-3). Denna kulturmiljöanalys avser etapp 3, sträckan Sifferbo – Djurås.

Figur 1. Utsnitt ur fastighetskartan med utredningsområdet markerat.

1.2. Kulturarvsanalysens syfte och målsättningar

Att bevara kulturarvet är idag en naturlig del i den fysiska planeringen. Det är viktigt att skyddet av kulturmiljön ges en betydande plats och bedrivs långsiktig. Det som en gång är borta kan inte återskapas och kulturvärdena måste vårdas och underhållas för att kunna upplevas och brukas av framtida generationer.

Trafikverket har bland annat formulerat följande mål med kulturarvsanalysen:

- Redovisning av områdets kända kulturhistoriska värden på nationell, regional och lokal nivå.
- Redovisning lagskyddade värden, till exempel Riksintressen, byggnadsminnen och fornlämningar.
- Fördjupad karaktärisering och analys av landskapsutvecklingen under historisk tid fram till nutid. Fornlämningar redovisade i relation till det förhistoriska landskapets utveckling, t ex landhöjning. Särskilt känsliga fornlämningsmiljöer ska identifieras.
- Redovisning av kända kulturmiljöer som är särskilt väsentliga för att områdets kulturhistoriska karaktär ska bibehållas eller stärkas.
- Identifiera skyddsåtgärder och andra lämpliga åtgärder för att minimera intrången.

1.3. Metodik

Analysområdet omfattar en korridor längs väg E16 genom landskapet där kulturmiljö och landskap studerats och analyserats. Vissa utblickar i analysområdets närområde har gjorts för att bättre förstå kulturhistoriska samband och kulturlandskapets utveckling.

Arbetet med kulturmiljöanalysen innehåller framförallt en sammanställning av känd kunskap. Materialet har omfattat studier av litteratur, intresseområden, arkeologiska lämningar, äldre kartmaterial, befintlig bebyggelse, jordartskartor, höjddata, strandlinjer, samt en studie av hur landskapet ser ut i dag. En fältbesiktning har också gjorts inom ramen för arbetet.

2. Topografiska och kulturhistoriska förutsättningar

2.1. Landskapet

Dalarnas län omfattar merparten av landskapet Dalarna samt mindre partier av Härjedalen. Länet präglas i stor utsträckning av Dalälvens vattenområde med sidoflöden. Traditionellt brukar länet delas upp i sju zoner, som avgränsas från varandra såväl naturgeografiskt som kulturellt. Från söder räknat: Öster- respektive Västerbergslagen, Kopparbergslagen, Västerdalarna, Nedan- respektive Ovansiljan, samt norra Dalarna. I de sydöstra länsdelarna består landskapet till stora delar av ett öppet odlingslandskap i stora dalgångar omgivna av skogsområden. I Siljansbygden med omnejd utgör älvdalarnas sedimentjordar odlingsbygd, medan endast mindre områden är uppodlade i moränmarkerna i de stora kuperade skogsområdena som skiljer bygderna åt. Dessa är huvudsakligen belägna över högsta kustlinjen.

Väg E16 mellan Borlänge och Djurås ligger i ett älvdalslandskap längs Dalälven. Skalan varierar från vidsträckta strandterrasser till trånga sluttningar där dalgången smalnar av. Området ingår i nedre Dalarnas jordbruksbygder där odlingslandskapet ligger på sedimentjordar. Intill älven är terrängen förhållandevis flack men bryts här och var av raviner och barrskogsklädda höjder. Generellt består bebyggelsen av byar i tätare koncentrationer (klungbyar), lokaliserade till svaga höjder i odlingslandskapet.

Djurmo klack norr om väg E16 är en utlöpare från höjdområdet i norr. I området går gränsen för Högsta kustlinjen som är den högsta nivå som påverkats av ishavet och är en viktig odlings- och bebyggelsegräns. Strax norr om väg E16 breder stora skogar ut sig. Väg E16 utgör den viktigaste vägen i nedre Dalarnas jordbruksbygder. Vägnetet i övrigt är tätt och till stora delar ålderdomligt. Framförallt de delar som slingrar sig fram längs med Dalälven och vidmakthåller gamla transportstråk.

Det bördiga området längs Dalälven har odlats i långa tider. Jordbruksmarkerna i älvslandskapet brukas aktivt och bidrar till att bevara odlingslandskapet. Vägen i sig själv är delvis också ett kulturarv.

2.2. Förhistorisk och historisk landskapsutveckling

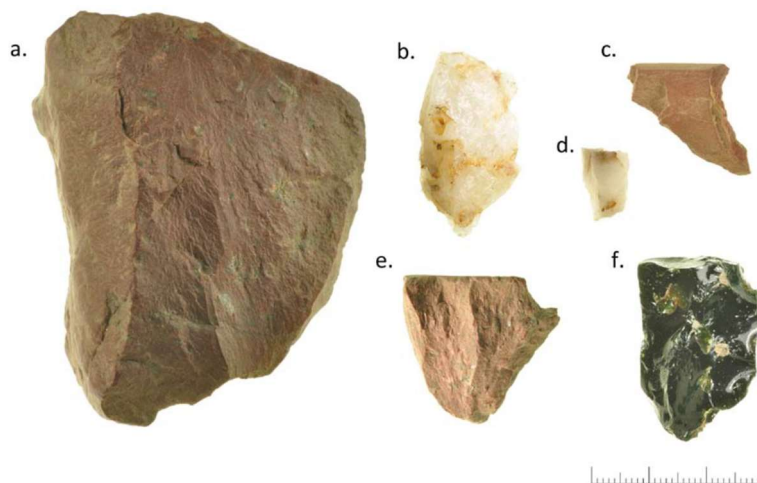
2.2.1. Stenålder

Under Dalarnas äldre stenålder skedde mycket dramatiska förändringar i naturmiljön. När inlandsisens smälte undan reste sig stora landmassor ur havet och vid samma tid blev klimatet varmare. Vid denna tid fanns i Dalarna ett kargt tundralandskap vid isens rand och en ädellövskog i stora delar av det övriga landskapet. Så snart isen hade smält undan befolkades landet. Dalarnas äldsta daterade boplats är ifrån Leksandstrakten och är från 8 500 f Kr. Under stenåldern låg boplatserna vid sjöar, älvar och vattendrag. Men boplatserna kunde också ligga direkt vid havets strandlinje, som under tiden för de äldsta fynden gick ungefär vid analysområdet och dagens Borlänge via en djup havsvik

av Ancylussjön. Flera av de äldsta daterade stenålderslokalerna i Dalarna finns i närområdet och har påträffats vid arkeologiska undersökningar de senaste åren. Vid Norr Amsberg har boplatzlämningar på två skilda lokaler (Stora Tuna 1012 samt 545:1) daterats till cirka 7000 f.Kr. En kokgrop som påträffades vid undersökningar i centrala Borlänge har även den daterats till cirka 7000 f.Kr. I kokgropen hittades bland annat brända ben från älg.

Stenåldersboplatserna var säsongsbetonade och människorna rörde sig i landskapet efter årstider och bytesdjur. Man vistades i områden då tillgången på fisk, fågel och vilt var god. Vid denna tid utgjorde samlande, jakt och fiske basen i näringsfånget. Fångstgropar nyttjades för att fanga älg och ren, en metod som använts långt fram i historisk tid. Verktygen tillverkades framförallt av trä, ben, horn och bergarter.

Kända boplatser av stenålderskaraktär förekommer på ett par platser i analysområdets direkta närhet, dels vid älvstranden och dels i uppdraget läge på den sandiga marken vid foten av höjderna. De kännetecknas av skörbränd sten och slagen kvarts. Det kan inte uteslutas att en del av dessa varit kustbundna och legat vid den forntida stranden under äldre stenålder. Området har flera lämpliga lokaler för den typen av bosättning, med sandiga sydvästexponerade lägen på mellan 155–170 meter över havet. I närområdet finns också flera lösfynd av stenåldersföremål, bland annat en hålmejsel av flinta, vilket är ytterligare en indikation på stenålderns bosättningsmönster.

Figur 2. Fynd av stenåldersföremål från undersökning vid Norr Amberg. Från Andersson, H. & Dardel, E. 2014

2.2.2. Bronsålder

Bronsåldern kallas perioden mellan som inleds cirka 2000 f.Kr. I södra Skandinavien levde människor under bronsåldern framförallt på jordbruk och boskapsskötsel. Den sociala skiktningen i samhället började bli märkbar i organisation och arbetsuppdelning. Fördelningen av makt och rikedomar blir alltmer tydlig, vilket avspeglar sig i gravskick med rika gravgåvor i stora högar, rösen eller i stenkammargravar.

Även i Dalarna skedde förändringar i samhället kring år 2000 f.Kr. Vi vet att fångstkulturen fortlevde med fiske, jakt och samlande, men nya näringar tillkom. Från Svärdsjösjön, sydöst om Borlänge, har en pollenanalys visat att landskapet förändras

under bronsåldern. Det öppnas upp, vilket förklaras med att boskapsskötsel med kreatursbete introducerades i området under denna period. Viss odling förekom sannolikt också i lämpliga områden. Dessutom uppträder nya fornlämningar och föremålsformer. Redskap och prestigeföremål i metall introducerades och ett nytt gravskick införs. Man börjar bränna de döda och begrava i rösen på strategiska platser. Få gravar från bronsåldern har undersökts och daterats, men vissa gravrösen är av sådan karaktär att man antar att de är från bronsåldern. Rösena är anlagda på platser med vida vyer och i strategiska lägen, till exempel finns rösen på Djurmo klack väster om analysområdet. Ett röse i ett lite mer ovanligt läge ligger i anslutning till analysområdet vid Gimsbärke, Det är det så kallade Knäppgrådaröset som troligen är från bronsålder eller äldre järnålder, och ligger vid älven. Det har senare även haft en funktion som gränsröse.

2.2.3. Järnålder

Den stora förändringen i landskapet skedde under framför allt yngre järnåldern. Då slog sig många människor ner på gårdar längs älvränderna för att bruka jorden, men även för att framställa järn. Under yngre järnålder utvidgades jordbruksbygden till att omfatta stora delar av Dalarna. I Dalarna är uppkomsten och framväxten av fast jordbruksbebyggelse och odling nära förknippad med den tidiga expansionen av järnhanteringen som tar sin början under 500-talet e Kr. Framväxten av järnhanteringen i Dalarna vid denna tid är en förutsättning för den växande maktsamling som vid denna tid sker i centrala Uppland.

Expansionen i Dalarna, liksom den i norra Uppland, kan alltså ses som en direkt effekt av den omstrukturering och maktförskjutning som sker under 500–600-talen. Efter hand får dock jordbruksexpansionen sin egen drivkraft oberoende av efterfrågan på järn. Lämningar efter järnframställning är talrika i Dalarna från såväl förhistorisk som historisk tid. Exempel på dessa är blästbrukslämningar, kolningsgropar och slaggförekomster. De senaste åren undersökningar i Tunabygden har också påvisat ett tydligt samband mellan järnframställning och gårdsgravfält, vilket understryker järnets betydelse för bebyggelseetableringen.

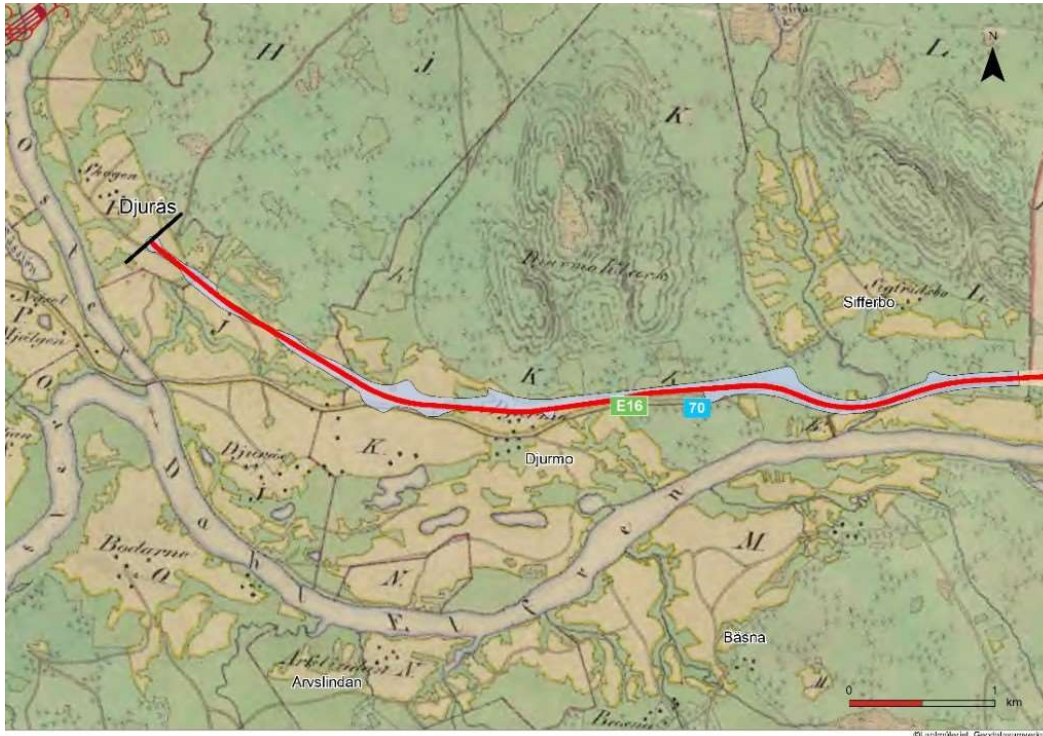
Flera gravar av järnålderstyp ligger i analysområdets närhet. Mellan vägen och älven vid Gimsbärke ligger två stensättningar, förutom det så kallade Knäppgrådaröset. Ett stycke norr om vägen finns ytterligare en stensättning. Med stor sannolikhet har antalet gravar ursprungligen varit betydligt fler och blivit föremål för bortodling. Det kan nämnas att antalet gravar i Tunabygden tidigare varit ganska få, men de senaste årens undersökningar har ändrat den bilden. Minst 30 gravar utan idag synliga gravmarkeringar har framkommit i åkermark genom arkeologiska åtgärder.

2.2.4. Medeltid och nyare tid

I Bergslagen mellan Dalarna och Västmanland byggdes hyttor under tidig medeltid och järnmalm bröts i gruvor. Slättområdena längs älvdalarna kom att befolkas med bönder och en betydande jordbruksbygd bestående av självägande bönder växte fram.

Det kan inte uteslutas att någon av områdets byar kan ha ursprung i förhistorisk bosättning, men det är först under medeltiden som vi har skriftliga belegg för bebyggelse inom området. På 1300-talet omnämns i ett gemensamt ortnamn byarna Djurmo och Djurås. Det var på de lättodlade sandiga markerna vid älvmötet som den första

bebyggelsen etablerades. I takt med att befolkningen växte tillkom gårdar också på de mer leriga jordarna närmare de skogklädda höjder som omger älvrummet. Men åkermarken var begränsad och från äldsta tid och framåt har boskapsskötsel och ängsmark för djurfoder varit viktiga för bygden. Skogsområdena kring älven har nyttjats för skogsbete och fåboddraft och denna näring har fortgått långt fram i tiden. Ända in på 1930-talet hade byarna sina djur på sommarbete på fåbodarna.

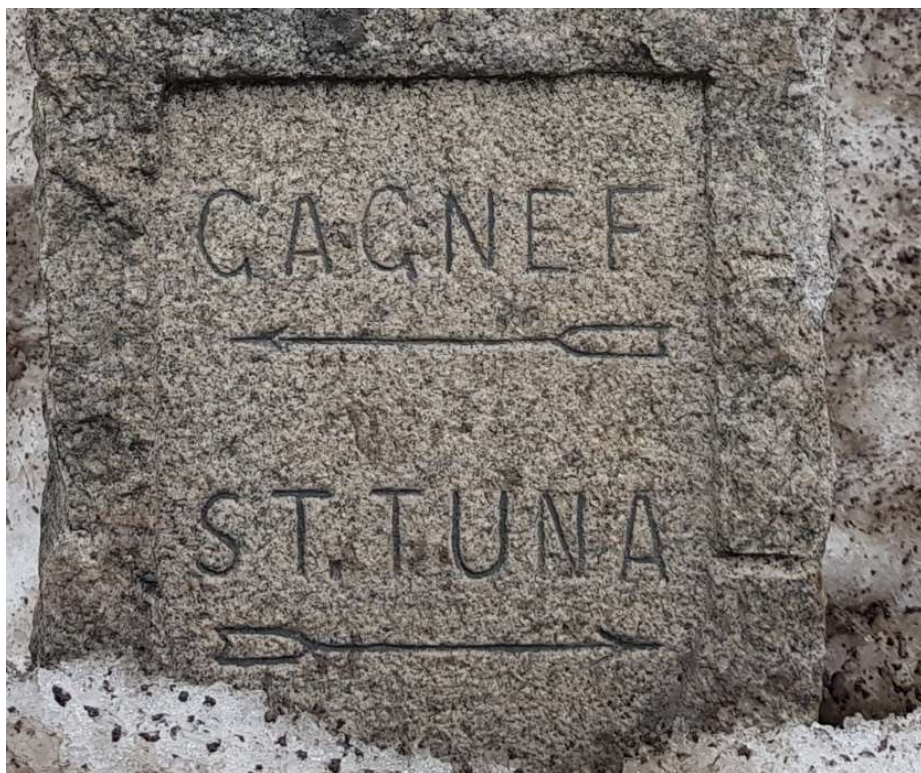
Figur 3. Utredningsområdet och nuvarande väg i relation till 1851 års sockenkarta. Här framgår områdets äldre karaktär med sammanhållna klungbyar. Nuvarande landsväg följer den äldre sträckningen ungefärligt, men inte i detalj.

Järnvägens tillkomst på 1860-talet fick mycket stor betydelse för bygden. Med järnvägens möjligheter till småskalig tillverkningsindustri, arbetspendling o.s.v. så tog bebyggelseexpansionen fart. Fram till 1960-talet växte byarna kraftig och ändrade då karaktär till villasamhällen. Till viss del är dock de historiska bykärnorna kvar och flera av dem är nu lokala kulturmiljöintressen.

2.2.5. Ortnamnen

Namn på platser är nödvändiga för att orientera sig i landskapet. Namnen har använts av människan genom hela historien och är en viktig del av vår kulturmiljö. Namnen kan berätta om ursprung, personer, näringsfång, folktro och händelser, och kan leva kvar långt efter att kunskapen om deras ursprungliga betydelse gått förlorad. Sedan den 1 juli år 2000 finns en paragraf införd i kulturmiljölagen med föreskrifter om god ortnamnssed. Paragrafen betonar att god ortnamnssed skall iakttas vid statlig och kommunal förvaltning. Detta innebär bland annat att man inte får ändra hävdvunna ortnamn utan starka skäl.

Flera av ortnamnen i analysområdet är ålderdomliga naturnamn. Ett äldre ord för Västerdalälven –Ljuran – har gett upphov till ett antal ortnamn i området. Dit hör till exempel Djurmo och Djurås. Efterledet -ås syftar inte till ås i betydelsen höjdrygg utan till -os som betyder möte/mykning och kommer av att de båda Dalälvarna sammanstrålar här. Sifferbo kommer av däremot av mansnamnet Sigfrid och kan syfta på namnet på den första fastboende. Byn var i äldsta tid en fäbod.

Figur 4. Sten på Sifferboheden som markerar gränsen mellan Gagnef och Stora Tuna Socknar (L2001:4824).

2.2.6. Tidigare arkeologiska utredningar och undersökningar

Inom Gagnef socken har ett endast ett fåtal arkeologiska insatser gjorts de senaste 30 åren. Strax söder om analysområdet, i Djurmo, genomfördes år 2018 en arkeologisk utredning inför planerad villabebyggelse. Schakt upptogs med maskin i boplatslägen i åkermark, dock kunde inga förhistoriska lämningar påvisas. Enstaka utredningar har också gjorts länge norrut i socknen.

Längre åt öster, inom stora Tuna socken, har flera mer omfattande arkeologiska åtgärder utförts under 2000-talet. Dessa har fördjupat bilden av den förhistoriska bebyggelsens omfattning och etableringsprocess. Vid Norr Amsberg har utredningar resulterat i flera ytstora lämningar av såväl sten- som järnålders delundersökts (L1998:2589 och L 1999:1123). Vid undersökningarna påträffades dels boplatslämningar från tidigt mesolitikum, dels spår efter kolframställning, järnhantering och andra aktiviteter från sen vikingatid och medeltid.

Hösten 2019 genomfördes en arkeologisk utredning av det planerade vägområdet mellan Norr Amsberg och Djurås. Ett 30-tal nya forn- och kulturlämningar registrerades, däribland flera kolningsanläggningar och färdvägar. Fältinventeringen

följdes upp med en arkeologisk utredning steg 2. I denna drogs sökschakt på sex ytor inom analysområdet där det bedömdes finnas potential till lämningar utan synliga spår ovan mark. Dock kunde inga ytterligare fornlämningar påvisas.

3. Lagskyddade värden och kända kulturmiljöer

3.1. Forn- och kulturlämningar

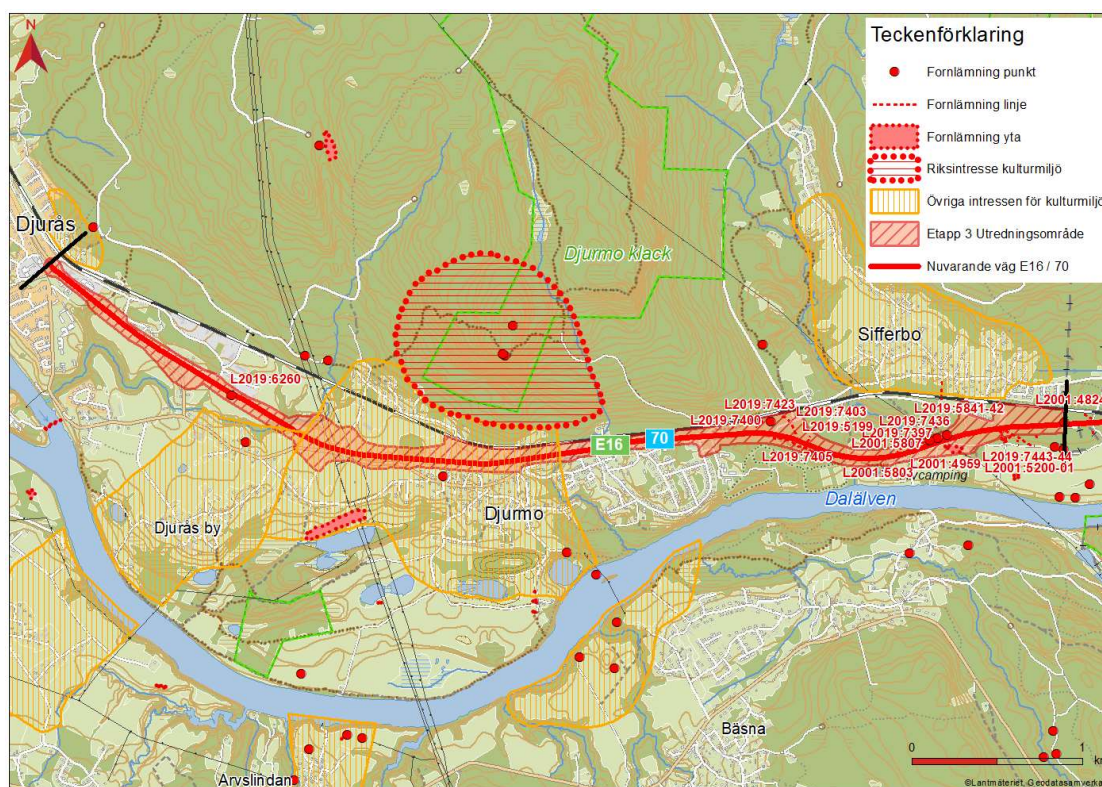
Dalarnas län förstagångsinventerades under åren 1963–1976, 1986 och 1989. Det aktuella området andragångsinventerades åren 1991–1992. Skogsstyrelsens projekt Skog och historia har inventerat i området, men påträffade lämningar i utredningsområdet är införda i Fornminnesregistret.

I det uppodlade och bebyggda stråket mellan älven och Djurmo klack har ett relativt stort antal forn- och kulturminnen registrerats. Främst är det fyndplatser för stenåldersföremål och för slagg, vilka antyder att mer omfattande boplatser och järnframställningsplatser, utan synlig markering ovan mark, kan förväntas i området.

Kända fornlämningar inom vägområdet utgörs till allra största del av hålvägar. Dessa är spår av en äldre infrastruktur mellan älven och byarna. I övrigt finns bland annat en sockengränssten och en boplatslämning av stenålderskaraktär.

Nummer	Tidigare nr	Typ	Status
L2001:4824	Gagnef 51:1	Gränsmärke	Övrig kulturhistorisk lämning
L2001:5201	Gagnef 95:1	Färdväg, hålväg	Fornlämning
L2019:7444	Nyregistrering.	Färdväg, övrig	Övrig kulturhistorisk lämning
L2019:7456	Nyregistrering.	Färdväg, övrig	Möjlig fornlämning
L2019:7457	Nyregistrering.	Färdväg, övrig	Möjlig fornlämning
L2001:5200	Gagnef 95:1	Färdväg, hålväg	Fornlämning
L2001:5841	Gagnef 340:2	Övrigt	Utgår
L2001:5842	Gagnef 340:1	Färdväg, hålväg	Utgår
L2019:7436	Nyregistrering.	Gränsmärke	Övrig kulturhistorisk lämning
L2001:5807	Gagnef 338:1	Färdvägssystem, hålvägar	Fornlämning
L2001:4959	Gagnef 337:1	Boplat	Fornlämning
L2019:7397	Nyregistrering.	Milstolpe	Fornlämning
L2001:5803	Gagnef 338:1	Bro	Övrig kulturhistorisk lämning
L2019:7405	Nyregistrering.	Färdväg, landsväg	Övrig kulturhistorisk lämning
L2001:5199	Gagnef 341:1	Färdväg, hålväg	Fornlämning
L2019:7403	Nyregistrering.	Färdväg, övrig	Övrig kulturhistorisk lämning
L2019:7423	Nyregistrering.	Kolningsanläggning	Möjlig fornlämning
L2019:7400	Nyregistrering.	Färdväg, övrig	Övrig kulturhistorisk lämning
L2019:6260	Nyregistrering.	Fyndplats, kvarts	Övrig kulturhistorisk lämning

Tabell 1. Följande lämningar berörs av utredningsområdet. Lämningarna redovisas från öster till väster. Alla berörs inte direkt av planerade väggåtgärder

Figur 5. Översiktskarta med utredningsområdet i förhållande till kända kulturmiljövärden. För mer detaljerade kartor, se bilaga 1.

3.2. Byggnadsminnen

Inga statliga byggnadsminnen förekommer inom utredningsområdet.

3.3. Utpekade skyddsvärda kulturmiljöer

3.3.1. Riksintressen

Inga riksintressen för kulturmiljövärden berörs direkt av vägätgärden. Strax norr om Djurmo ligger dock riksintresset Djurmo klack (W27) Detta är en fornlämningsmiljö med två gravrösen i imponerande krönläge och utgör det bästa exemplet på monumentala röseanläggningar i det inre Dalälvsområdet.

3.3.2. Lokala intresseområden

I Gagnef kommuns kulturmiljöprogram beskrivs två värdefulla kulturmiljöer som ligger inom utredningsområdet.

Djurmo (357). Intresset utgörs av de fyra byklungor som bildar Djurmo by samt den hävdade åkermarken närmast bebyggelsen. I programmet beskrivs värdena som: Djurmo gamla by och Ytterbacka är fina och relativt välbevarade bymiljöer. Ett område med kulturhistoriskt och miljömässigt värde.

Djurås (359). Direkt väster om Djurmo ligger ytterligare ett lokalt intresseområde. Främsta värdebärare är klungbyn Djurås med tät bykärna och välbehållna gårdar. Men även en del av det öppna odlingslandskapet mellan älven och Djurmo klack ingår.

I anslutning till utredningsområdet, med risk för indirekt påverkan av vägåtgärderna, är ytterligare två intresseområden:

Sifferbo(353). En relativt stor klungby med slingrande bygator och utan synlig kontakt med andra byar. Bykärnan är ålderdomlig och välbevarad. Ett område med högt kulturhistoriskt och miljömässigt värde.

Skogen(352). Byklunga med ålderdomlig prägel med månghussystem och timmerbyggnader. Ett område med kulturhistoriskt och miljömässigt värde.

3.4. Analysområdets särdrag

Den naturgivna passagen mellan älv och bergshöjder inom analysområdet har skapat en kulturmiljö där i princip samma bosättningslägen har nyttjats från stenålder till idag, och där alla perioder avsatt spår inom en begränsad yta. Den begränsade tillgången på åkermark har kompenseras med ängsmark utanför älvrummet och ett intensivt skogsbete, vilket fortgått in i modern tid.

I historisk tid har bebyggelsen kännetecknats av relativt tätt liggande klungbyar. Till delar är den bebyggelsestrukturen fortfarande läsbar i landskapet, trots en omfattande sentida villabebyggelse. Därför är också i området fyra lokala intresseområden för kulturmiljövård vilkas värdekärnor är den samlade klungby-bebyggelsen av ålderdomlig karaktär.

Kännetecknande för kulturlandskapet är också de spår och landskapselement som handlar om genomfart och kommunikation. Dalälven, landsvägen och den senare tillkomna järnvägen bildar tre, delvis parallella transportband genom området. Flera av analysområdets lämningar har med denna funktion att göra, till exempel bron över gamla landsvägen, fundament till milstolpe och ett antal hålvägar.

4. Konsekvenser för kulturmiljön

Effekterna på landskap och kulturmiljö består dels av direkt påverkan där lämningar skadas eller försvinner, dels genom att barriäreffekter skapas eller förstärks så att områden fragmentiseras eller att närmiljön runt befintliga kulturvärden förändras. Vilka effekter exploateringen får på kulturmiljön hänger samman med miljöernas eller lämningarnas karaktär, värde och känslighet, samt vägens geografiska, visuella och audiella förhållande till dessa.

Generellt gäller att barriäreffekten kommer att öka längs hela den sträcka av E16 som berörs av vägombyggnaden. Detta då vägen till stora delar kommer att försees med bullerskydd, mitträcken och sidoräcken samt breddas. Den innebär också ett ianspråktagande av öppen brukningsmark i det för kulturmiljön känsliga området mellan älv och omgivande skogar. Vägplanen kommer att innebära intrång i

fornlämningar och andra kulturmiljöintressen. Samtliga intrång kommer leda till en anmälan om ingrepp i fornlämning som lämnas till länsstyrelsen innan byggskedet.

4.1. Vägens påverkan på intresseområden för kulturmiljö

Riksintresset **Djurmo klack**: Gravrösen från bronsåldern med en imponerande utsikt över Dalälvsbygden. Den planerade vägen innebär inga förändringar av dessa värden och bedöms inte medföra några konsekvenser för riksintresset.

Lokalt intresseområde **Djurmo**: Den planerade vägen skär liksom idag tvärs igenom området. Åtgärderna får dock negativa konsekvenser för intresseområdet då en trafikplats planeras i åkermark norr om vägen, mellan bebyggelsen och skogen. Den hävdade åkermarken runt bebyggelsen är en del av områdets värden. Dock är dessa historiska sammanhang redan försvagade då väg och järnväg redan skiljer av landskapet här. Åtgärderna bedöms därför som måttligt negativa.

Lokalt intresseområde **Djurås**: Vägplanen tangerar åkermark i nordöstra hörnet av intresseområdet. Bedöms ha marginellt negativa konsekvenser.

Övriga intresseområden i närområdet, **Skogen** och **Sifferbo**, berörs inte direkt av vägåtgärderna. De separeras från befintlig väg av järnvägen och planerade åtgärder bedöms inte ha någon påverkan på kulturmiljöerna.

Figur 6. Samlad bebyggelse i intresseområdet Djurmo, fotograferat från Djurmoklack.

4.2. Vägens påverkan på forn- och kulturlämningar

Minnesstenen (L2001:4824) behöver flyttas bort från vägen några meter för att ge plats åt planerade vägåtgärder. Detta bedöms kunna göras utan att stenens funktion och värde går förlorade. Det viktiga är att den står vid sockengränsen och är synlig från vägen. Vid den nya placeringen kan åtgärder utföras för att visualisera minnesstenen bättre än vad som är fallet idag. Den står idag så till att den döljs av plogvallar på vintern.

Milstolpen L2019:7397 består av ett delvis utfallet postament som ligger mycket nära planerade vägåtgärder. Lämningen bör restaureras och synliggöras från vägen. Den kan då bli en förstärkning i kulturmiljön med kommunikativa lämningar på Sifferboheden.

De färdvägar och hålvägar som ligger i anslutning till vägen på Sifferboheden (L2001:5201, L2001:5200, L2019:7457, L2001:5807 samt L1999:1260) kommer att i varierande grad beröras av ingreppen. Det är viktigt att vägen detaljplaneras så att ingreppen blir så små som möjligt och att samtliga lämningar märks upp och eventuellt stängslas in under byggtiden. Fortsatta arkeologiska åtgärder bedöms bli nödvändiga.

Den bro som ligger söder om vägen vid Sifferbo (L2001:5803) berörs inte direkt av vägåtgärderna. Den påverkar dock kapaciteten på avvattningen vid vägen och på sikt kan detta behöva åtgärdas. Lämningen är inte fornlämning, men ligger längs gamla landsvägen och har ett kulturhistoriskt värde. Åtgärder ska samrådats med Länsstyrelsen.

Boplatsen L2001:4959 ligger i åkermark nära vägområdet. Boplatsen är inte avgränsad och ianspråktagande av ny mark i närområdet kommer att innebära att en arkeologisk förundersökning blir nödvändig.

Kolningsanläggningen L2019:7423 är en kolbotten efter liggmila vilken bedöms som en möjlig fornlämning. Ytterligare arkeologiska åtgärder kan bli nödvändiga.

Inom området förekommer inga kända lämningar som bedöms vara av sådan dignitet att länsstyrelsen inte kommer att ge tillstånd till ingrepp enligt 2 kapitlet KML.

Figur 7. Bron över Sifferbäcken(L2001:5803) kan bli föremål för åtgärder för att öka vattenflödet.

5. Referenser

5.1. Tryckta källor

Andersson, H. & Dardel, E. 2014. Mellan älv och klack - lämningar från tidig mesolitikum, vikingatid och medeltid i Norr Amsberg. Stora Tuna 545:1 och 1012, Borlänge kommun, Dalarna. Arkeologisk förundersökning. Rapporter från Arkeologikonsult 2014:2639 (RAÄ dnr 3.4.2-451-2014).

Ahlbeck, M. 2009. Norr Amsberg - särskild arkeologisk utredning inför planerad ny sträckning av väg 293. Arkeologisk utredning, Stora Tuna socken, Borlänge kommun, Dalarna. Rapporter från *Arkeologikonsult* 2009:2292 (RAÄ dnr 321-162-2010).

Grahn-Danielsson, B. 2018. Arkeologisk utredning inför detaljplan för villabebyggelse inom fastigheten Djurmo 1:11, Gagnef socken. Picea Kulturarv Rapport 2018:1

Hanspers, O. 1988. Några drag ur Gagnefs bebyggelsehistoria fram till år 1700. Gagnef hembygdsförening

Hyenstrand, Å. 1982. Kulturminnesvårdsprogram för Kopparbergs län del 1. Arkeologisk inledning. Länsstyrelsen och Dalarnas museum.

Kulturmiljöer i Gagnef kommun. Kulturhistorisk miljöanalys (1993). Rapport Dalarnas museum och Gagnef kommun.

Ståhl, Harry. 1982. Ortnamn i Dalarna. Stockholm.

Ulfhielm, B och Ternström, C. i manus. Arkeologisk utredning E16 N Amsberg – Djurås. Sweco rapport.

Wehlin, Joakim 2015. Arkeologisk utredning, Rommeholen - Gyllehemsvägen, breddning av riksväg 70, Stora Tuna socken, Borlänge kommun, Dalarna

Wehlin, J m fl. 2016. Arkeologi I Dalarna. Dalarna 2016. Dalarnas hembygdsbok årgång 86. Dalarnas Fornminnes och Hembygdsförbund.

Internet

<http://www.fmis.se>

<http://www.samla.raa.se>

<https://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html>

<https://www.sgu.se/>

<https://www.skogsstyrelsen.se/skogensparlor>

<https://www.lansstyrelsen.se/dalarna/tjanster/karttjanster-och-geodata.html>

Gagnefs kommun. Översiktsplan 1998-09-23

Lantmäteriet

Rikets allmänna kartverk

Ekonomiska kartan 13 F 3c Djurås

Ekonomiska kartan 13 F 3e Gimsbärke 1966

Ekonomiska kartan 13 F 3d Sifferbo 1966

Generalstabskartan Falun 1899

Lantmäteristyrelsens arkiv

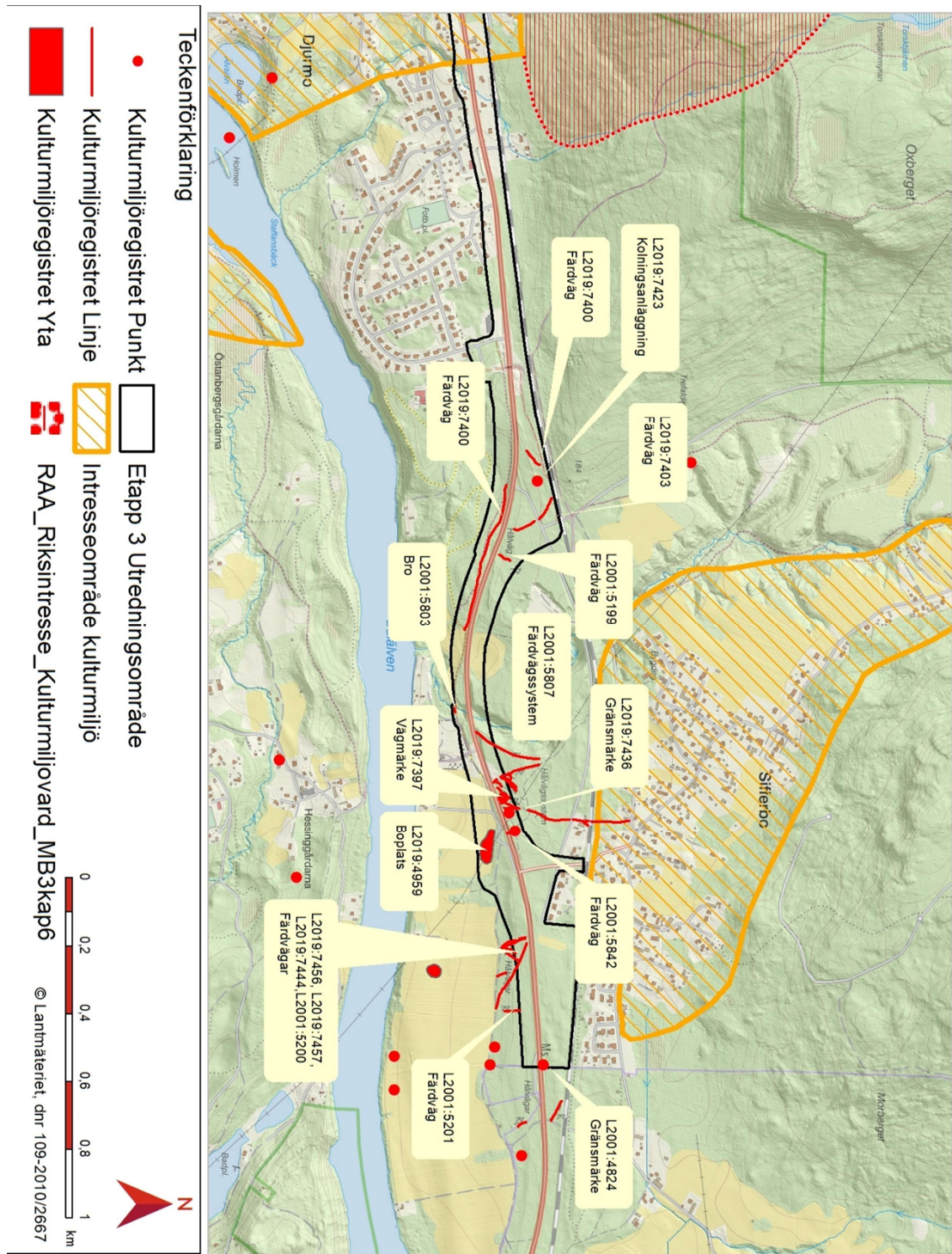
Djurås nr 1-25 Storskifte på inägor 1812 U12-13:1

Gagnef socken, storskifte på inägor 1813 U12-1:7

Gagnef socken, sammandragningskarta 1853 U12-1:8

Stora Tuna socken Geografisk avritning 1646. U46-1:2

Bilaga 1 Kartor

Östra delen av analysområdet. Fastighetskartan med kända kulturvärden.

BILAGA 2. ORD- OCH BEGREPPSFÖRKLARINGAR

Antikvarisk bedömning

Fornlämning

Fornlämning är lämningar som vid registreringstillfället bedömts omfattas av skydd enligt Kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den är från forna tider, att den tillkommit genom äldre tiders bruk och att den är varaktigt övergiven och kan antas ha tillkommit före 1850.

Övrig kulturhistorisk lämning

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som enligt rådande praxis registreringstillfället inte utgör fornlämning men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Annan lagstiftning kan även vara rådande och ge lämningen ett skydd.

Bevakningsobjekt/möjlig fornlämning

Bevakningsobjekt, eller möjlig fornlämning, innebär att det inte säkert går att avgöra om det är fornlämning, alternativt det är svårt att göra en besiktning/bedömning på grund av t.ex. tät vegetation (används endast i undantagsfall)

Uppgift om

Uppgift om fyndplats, torp etc innebär att lämningen endast är belagd i exempelvis historiskt kartmaterial eller skriftlig källa. Eventuellt kan lämningar finnas under mark.

Undersökt och borttagen

Äldre undersökningar kan ligga kvar i Fornsök, deras antikvariska bedömning är då Undersökt och borttagen. De kan vara en indikation på att ytterligare lämningar finns i området.

Förstörd

Innebär att en registrerad lämning funnits på platsen men att denna förstörts. Inget skydd enligt Kulturmiljölagen kvarstår.

Geofysisk observation

Används för lämningar som påträffas med hjälp av geofysiska prospekteringsmetoder. Närmare besiktning har inte gjorts. En säker bedömning av lämningstyp eller antikvarisk status är inte gjord.

Utredningsobjekt

Den antikvariska bedömningen har inte fastställts. Avser t ex boplatslägen där en arkeologisk utredning steg 2 krävs för att fastställa om det är en fornlämning.

Åtgärdsförslag

Arkeologisk utredning steg 1 (AU1)

Syftet med en arkeologisk utredning är att se om fornlämning berörs av projektet. Vid utredning steg 1 görs en genomgång av äldre kartor och arkiv, varefter hela ytan fältinventeras och nypåträffade lämningar registreras, dessa kan gå vidare till förundersökning. Vid AU1 markeras även ytor där lämningar kan tänkas påträffas under mark, dessa områden kan gå vidare till AU2

Arkeologisk utredning steg 2 (AU2)

Vid en utredning steg 2 görs sökschaktning med grävmaskin eller rutgrävning för hand där jorden sållas för att se om lämningar finns dolda under markytan.

Arkeologisk förundersökning (FU)

Syftet med denna är att karaktärisera och avgränsa lämningen. Då tas också prover för t. ex. datering. Om en redan känd forn- eller kulturlämning berörs av exploatering kan länsstyrelsen besluta om en arkeologisk förundersökning utan att någon utredning behövs.

Arkeologisk undersökning (UN)

Vid undersökningen tas fornlämningen bort helt och hållet. Lämningen dokumenteras och kunskapen sparas därmed för framtiden. I särskilda fall kan en lämning, eller ett område med lämningar, bedömas ha så stora värden att den inte får tas bort. Ingen åtgärd Lämningen har inte bedömts hysa så stora värden att den kan bedömas som fornlämning, det kan vara t. ex. övriga kulturhistoriska lämningar. Om möjligt bör dessa lämningar bevaras då de är objekt som hjälper oss att tolka landskapets historia. Annan lagstiftning kan även vara rådande och ge lämningen ett skydd (t. ex. Miljöbalken, Plan- och bygglagen eller Skogsvårdslagen.

TRAFIKVERKET

Trafikverket, 801 05 Gävle. Besöksadress: Norra Kungsgatan 1, Gävle
Telefon: 0771-921 921, Texttelefon: 010-123 50 00

www.trafikverket.se